

MAPA STRONY nie jest niczym innym jak przewodnikiem po „Wirtualnym Muzeum AZS”, którego różnorodne pod względem formy i pochodzenia zasoby musiały zostać w logiczny sposób uporządkowane¹. Mapa zatem ów ordynek prezentuje i wyjaśnia kryteria (przybliżając przy okazji zawartość poszczególnych jego części) oraz powody często niełatwych decyzji towarzyszących tworzeniu logicznego ciągu prezentowanych informacji.

Wewnętrzne podziały stanowią naturalną konsekwencję nie tylko różnorodności liczonych w kilobajtach zdigitalizowanych materiałów archiwalnych, ale i charakteru samego projektu, którego kwintesencją stało się wirtualne muzeum AZS: „Akademicki Związek Sportowy w sporcie polskim w latach 1908 - 2015. Archiwizacja wyselekcjonowanych zasobów - udostępnienie i ekspozycja w internetowym muzeum "Dzieje AZS". Widoczny w konstytutywnych dla zrozumienia istoty przedsięwzięcia słowach (archiwum i muzeum) **dualizm przekłada się na** widoczny w pierwszym kontakcie z naszą stroną WWW najważniejszy podział, który został mocno **wyeksponowany charakterystycznym przecięciem MUZEUM/REPOZYTORIUM**. Ten wyrazisty **ukośnik** (sygnalizujący pierwszą i zasadniczą, choć niejedyną dylatację w obrębie <http://muzeum.azs.pl/>) **stanowi granicę między tym, co tylko odnalezione, zmagazynowane i w postaci swego rodzaju importu w każdej chwili gotowe do ekspozycji, a tym, co musiało stać się efektem poważnej, autorskiej refleksji nad niezwykle ważnym zagadnieniem – jak w oparciu o te właśnie importy, zgromadzony, różny pod względem formy i szeroko pojmowanej proveniencji materiał źródłowy, opowiadać o dziejach AZS**. Każdy przecież, kto od/z/wiedział jakieś muzeum doskonale zdaje sobie sprawę z tego, iż jakakolwiek ekspozycja daje muzealnikom szansę na pokazanie maksymalnie kilku procent swych zbiorów, w zdecydowanej większości na co dzień niedostępnych i zdeponowanych w przepastnych magazynach... (klikając na „**Repozytorium**” wstępujemy zatem w świat źródeł, w zasadzie do archiwalnej „**Czytelni**”). Świadomość tego faktu pozwala w jakiś sposób zilustrować ogromny dylemat stojący przed realizatorami projektu. W mniejszym zakresie problem ten dotyczy **repozytorium**, muzealnego magazynu, bo poza masą koniecznych do pokonania kłopotów natury technicznej praca nad jego powstaniem związana była w istocie z logicznym „poukładaniem” tej rozległej materii - głównie archiwalnej proveniencji- na odpowiednio

¹ Już teraz wyjaśniamy, że ważna w symbolice AZS barwa **zielona**, którą wyróżnione zostały nazwiska lub tytuły poszczególnych elementów składowych strony WWW, wskazuje, że słowa tak oznaczone „podpowiadają”, iż w innym miejscu wirtualnego muzeum kwestiom za nimi stojącymi poświęcono znacznie więcej miejsca (*à propos* osób są to np. ich biogramy w zbiorze „Ludzie AZS”).

przygotowanych „pólkach”. Wydaje się, że te w sporej części „manualne” czynności nijak mają się do trudu opowiadania o dziejach Związku tak, aby na potrzeby tej narracji z części magazynowej wysublimować i wybrać to, co dla historii AZS wydaje się najbardziej znaczące, symptomatyczne i spektakularne zarazem.

Rzecz komplikuje się znacząco z dwu powodów. Pierwszy to taki, że narracja dotyczyć ma ponad stuletniego Związku mocno osadzonego w rozmaitych historycznych kontekstach. Drugi, to trudne w realizacji założenie, polegające na przekonaniu, że muzeum AZS nie powinno, jak choćby powszechne w świecie muzeów „galerie sławy”, jedynie czcić i honorować. Każde wszak muzeum zakłada sobie realizację pewnych celów naukowych. *Idée fixe* wirtualnego muzeum Akademickiego Związku Sportowego jest zatem promowanie studiów i dociekań nad dziejami lokalnych, regionalnych, „mniejszych” klubów AZS. W tym względzie stan badań nad dziejami Związku pokazuje ciągle znaczące luki, a wobec tego wiele rozwiązań przyjętych także w zakresie struktury strony WWW wynika z chęci promowania „azetesowej regionalistyki” (vide: struktura części muzeum pt. „[Z poziomu „prowincji” czyli... sprintem przez dzieje środowisk AZS](#)” oraz podział [Repozytorium](#)).

Kolejna kwestia, z zakresu tych trudnych, wiąże się z poniekąd zasygnalizowaną wyżej cechą polskich studiów nad dziejami AZS – dominują w niej syntezy i to one stanowią o obliczu wiedzy o Związku, są kanonem i często jedynym punktem odniesienia, naśladowanym, wykorzystywanym często nazbyt dosłownie rezerwuarem wiedzy. Jeśli istotnie istnieje potrzeba rozwoju wspomnianej „azetesowej regionalistyki”, to wyraźnie trzeba powiedzieć, że „Wirtualne muzeum AZS” nie ma ambicji odgrywania roli kolejnej, wielkiej syntezy dziejów Związku. Jeśli pozostać jeszcze przy kwestii tożsamości projektu (skoro nie jest on następną syntezą...) i zapytać o sens jego realizacji, to warto wyeksponować jeszcze jeden ważny powód. Oto całe przedsięwzięcie realizowane jest w przestrzeni wirtualnej, która daje nieograniczone wprost możliwości w zakresie objętości, skali i wielkości, swego rodzaju „monumentalizmu opowiadania” o dziejach Związku. Problem ten dotyczy jednak głównie [repozytorium](#), bo prawdą oczywistą jest, że żadna inna formuła nie daje tak ogromnych możliwości w dokumentowaniu dokonywanych ustaleń jak właśnie „internetowy magazyn zdigitalizowanego zasobu”. Warto jednak pokusić się o sprawy jakości, które wiążą się w jakiś sposób z potrzebą znalezienia złotego środka między Scyllą rozległości i obfitości materiału archiwalnego, a Charybdą przemawiania „językiem Internetu”, komunikatami esencjonalnymi, skondensowanymi, oryginalnymi, ciekawymi, spektakularnymi i inspirującymi.

W rozstrzygnięciu tego dylematu niewiele jest w stanie pomóc metodologia historii, bo ta nie wypracowała żadnego modelu uniwersalnej, roztropnej, historycznej narracji o sporcie

(zresztą **AZS nie był w swej naturze wyłącznie SPORTOWY...**). W literaturze przedmiotu spotyka się co prawda opinię, że w chwili obecnej w refleksji nad historią sportu ściera się to, co tradycyjne, linearne i oparte na chronologicznym wykładzie skoncentrowanym na „wynikowym” postrzeganiu sportu lub faktograficznej narracji o historii organizacji sportowej (z jej strukturą, mechanizmami funkcjonowania etc.) z rzec można, pewnym powiewem świeżości. W tym nowym trendzie widać ucieczkę od kultu konstruktów chronologicznych, sportu sprowadzonego merytorycznie do rywalizacji na stadionie i dziejów biurokracji klubowej. Realizatorzy projektu, mimo osobistych preferencji wobec niekonwencjonalnej narracji o dziejach sportu, zdecydowali się jednak na wybór drogi pośredniej, która satysfakcjonować może zarówno amatorów tradycyjnej historiografii, jak i zwolenników nowości (zwłaszcza tzw. *case studies*, dogłębnych studiów przypadków, rzeczy, zdarzeń, które przez swą reprezentatywność dają podstawę do formowania szerszych ocen i wyciągania szerszych wniosków).

W zgodzie z przyjętą zasadą (co do metody) na stronie <http://muzeum.azs.pl/> pojawia się kolejna dylatacja. To konieczny ważny podział, w ramach którego przestrzeń **Muzeum AZS** została podzielona na część nazwaną „**Skrótem przez historię AZS**” oraz „**Atmosfera. Zabawa. Sport**”. Poczynając peregrynacje od tych ekscerptów (w pewnym sensie „wyciągów z literatury przedmiotu”) czytelnik-odwiedzający dział „**Dziejów AZS/Skrótem przez historię..**” zetknie się historią Związku opowiedzianą w formie tradycyjnej narracji, która została zaprezentowana „z perspektywy centrum” w trzech chronologicznie uporządkowanych odsłonach (**Dzieje AZS do 1939 roku; AZS czasów wojny; AZS po II wojnie światowej**).

Tym trzem ikonami („okienkom”) towarzyszy jednakże ta, która proponuje odmienną „niehomogeniczną” optykę, bo klikając na „**Ośrodki AZS**”, odnajdujemy esencję wspomnianej „azetesowej regionalistyki”. Natrafiamy bowiem na zwarte artykuły opowiadające historię poszczególnych środowisk, którym towarzyszy operacyjna bibliografia strony <http://muzeum.azs.pl/> oraz biogramy ludzi związanych z tymi jednostkami organizacyjnymi Związku. Eseje tworzące tę część muzeum stanowią w dużym stopniu, jak wspomniano, przemyślany ekscerpt z istniejącej literatury przedmiotu. Pełnią one jednakże ważną rolę narzędzia porządkującego bogatą materię faktograficzną (co do chronologii, znaczenia i powagi). Różnice w objętości tekstów wynikają ze specyfiki każdego ośrodka (czasu jego istnienia i zasięgu działalności; więcej uwagi –także w zakresie charakterystyki bazy źródłowej –poświęcono przedwojennemu Lwowowi i Wilnu).

Niewątpliwie artykuły te stanowią też niezwykle ważne tło, kontekst i punkt odniesienia do wszelkich innych elementów składowych Wirtualnego Muzeum AZS. Umieszczone są w

przestrzeni łatwej do skomunikowania z drugą zasadniczą częścią ekspozycji i stanowią ważne dopełnienie zupełnie odmiennej narracji o AZS w zakładce „**Atmosfera. Zabawa. Sport**”. Ta trawestacja akronimu **AZS** (niejedyna, ale spośród innych znalezionych w literaturze – ta pojawiła się bodaj w „APS-owych” felietonach **Bartłomieja Korpaka** - i stała się „rozpoznawalną” próbą nieliteralnego odczytania nazwy Związku) wydaje się najbardziej udana i adekwatna wobec zamierzeń autorów esejów pomieszczonych w tej części Muzeum. „Nowa” nazwa znakomicie oddaje złożoność funkcji, ról i charakteru Związku, a jej akceptowalna frywolność stanowić może pretekst do snucia innej w charakterze i formie narracji o historii AZS. **Blisko trzydzieści składających się na „Atmosferę. Zabawę. Sport”² autorskich esejów opowiada o rzeczach, ludziach, zdarzeniach, postawach, ale i symbolach, wartościach, ideach, a nawet marzeniach. Wszystkie wiążą się z AZS-em, którego całościowa (wyobrazona, a nie gotowa, podana wprost, „podpowiedziana”) wizja staje się wypadkową indywidualnych wrażeń wyniesionych z ich lektury. Eseje te zmuszają do myślenia, ale sądzić wypada, że ich swobodna forma (warstwa językowa i poniekąd niektóre treści) ułatwi z nimi właściwy, familiarny kontakt nimi. Być może problemy, natura i charakter Związku staną się dzięki nim łatwiejsze do zrozumienia... Innymi słowy, eseje te to wspomniane wyżej *case studies*, obrazowe, czasem humorystyczne, innym razem znów śmiertelnie poważne, niekiedy ponownie banalne i trywialne opowiadki (być może nawet przypowieści...) o historii pewnej wspólnoty ludzi w czasach „azetesowych”, a więc młodzieńczych, pięknych i radosnych. Na tym też polega adekwatność tej formy narracji (za pomocą swobodnego przeskakiwania z jednego na inny swego rodzaju wierzchołek góry lodowej) o ludziach i ideach kreujących Związek i w tym też tkwi jej odmienność wobec „poważnego” opowiadania o dziejach „odpersonifikowanego” AZS. Powodem do dumy autorów tych esejów okazać się może wzruszenie i rozbudzona nostalgia w gronie z rzewnością wspominających czasy AZS-u weteranów akademickiego sportu...**

Reasumując, podział zasadniczy <http://muzeum.azs.pl/> opiera się na dylatacji między **magazynem/czytelnią** zgromadzonych źródeł dotyczących dziejów Związku, a czystej wody częścią **muzealno-ekspozycyjną** projektu. Nie jest to jedyne różnicowanie, bo zwiedzający Muzeum ma szansę na wybór formy opowiadania o dziejach AZS. Z jednej strony może poznawać Związek jako homogeniczną jednię (**Dzieje AZS - wizja z poziomu centrum**), z drugiej zaś spojrzeć nań przez pryzmat „azetesowej regionalistyki” (**Z poziomu**

² Ta popularną w środowisku forma odczytywania akronimu „AZS” jako spektakularnego wyrażania kwintesencji i natury Związku może budzić pewne wątpliwości. Być może lepiej czyniłyby to słowa „**Akademina. Zabawa. Sport**”, ale autorzy projektu uznali zmiany w tym zakresie za „niepriorytetowe”...

„prowincji” czyli... pędem przez dzieje środowisk AZS). Kolejny wybór (i podział) wiąże się z możliwością porzucenia klasycznego, czysto akademickiego wykładu dziejów AZS na rzecz swobodnej opowieści typowej dla esejów z części **Atmosfera. Zabawa. Sport**).

Jest też w dziale Muzeum materia integrująca pomieszczone w nim części... Chodzi tu o elektroniczną/wirtualną książkę (ebook) pod nieco przewrotnym tytułem, „Sport, co „Gryfa” wart! Akademicki Związek Sportowy (1908-2016)”. Choć projekt wydaje się mieć charakter wybitnie dokumentacyjny (archiwistyczno-muzealny) i z brzmienia jego tytułu nie wynikają wprost *stricte* naukowe efekty jego ukończenia (zakłada przecież zbudowanie repozytorium wybranych źródeł i w oparciu o nie wirtualnego muzeum dziejów AZS, nie zaś powstanie akademickiej monografii lub serii naukowych publikacji), to nie jest on pobawiony poważnej refleksji teoretycznej. Przede wszystkim skupia się ona na eksponowaniu treści historycznych w nowoczesnych mediach, ale to tylko przykład zagadnień i wyzwań, z którymi zetknęli się i podjęli je „piszący” realizatorzy projektu, Dariusz Słapek, Mirosław Szumiło, Halina Hanusz (vide: „O nas”). Wspomniane refleksje metodologiczne nie znalazły jednak wyrazu w osobnych treściach publikowanych w Muzeum AZS. W rozproszonej formie obecne są natomiast w wielu tekstach autorskich wspomnianych wyżej historyków w obu wymienionych wyżej częściach Muzeum („Skrótem przez historię AZS” oraz „Atmosfera. Zabawa. Sport”). Eseje te „domagały się” zwartej publikacji z trzech zasadniczych powodów – chęci dotarcia do jeszcze bardziej licznego grona odbiorców, łatwego zabezpieczenia treści w innej formule niż strona WWW i wreszcie podkreślenia naukowego, nie zaś wyłącznie „odtwórczego” charakteru projektu. Doświadczenia związane z przygotowaniem wirtualnego muzeum przekonały nas do nowoczesnej formy publikacji tych tekstów w postaci ebooka. Tylko w tej formule możliwe okazało się wykorzystanie setek fotografii i dokumentów, które - co niezwykle ważne - w roli integralnej części merytorycznej narracji, nie mogłyby zostać wykorzystane w tradycyjnej drukowanej książce. Sama zresztą objętość autorskich treści (ponad 75 arkuszy wydawniczych, co przekładać się mogło na mniej więcej 1200 stron druku!) „skazywała” niejako całe przedsięwzięcie na tę nowatorską formę upublicznienia (patrz: <http://muzeum.azs.pl/artykuly.xhtml?kategoria=dzieje-azs>).

Istotną rolę w komunikacji wewnątrz strony oraz jako narzędzie prezentowania ważnych treści odgrywa **PASEK NARZĘDZI**.

Równie szybko jak z zasadniczym podziałem części muzealnej czytelnik-zwiedzający wirtualne muzeum styka się z innym jeszcze podziałem zasobu strony, a wobec tego z inną jeszcze propozycją ścieżki peregrynowania po dziejach AZS. Możliwość jej wykorzystania

daje wspomniany „Pasek narzędzi”, w ramach którego od lewej strony poczynając pomieszczono poniższą „Mapę strony”, zakładkę „O nas” oraz „Kontakt”. Kolejność ta nie jest przypadkowa, bo zwiedzanie warto przecież zacząć od przewodnika po niej. Dwie skrajne na prawej stronie paska „ikonki” są chyba bardziej istotne dla autorów-realizatorów projektu niż dla zwiedzających (choć zachęcamy do ich lektury, bo poprzez liczbę umieszczonych tutaj adresatów wszelkich podziękowań pośrednio wyobrazić sobie można rozmach przedsięwzięcia...), więc nie poświęcamy im nazbyt wiele uwagi.

O wiele bardziej istotne wydają się treści „Pomocy naukowych”. Korespondują one z naukowym wymiarem projektu i stąd stanowią prezentację narzędzi ważnych w badaniach nad dziejami AZS. Z pewnością są ważnym aneksem do repozytorium. „Pomoce” zawierają bowiem informacje istotne w poruszaniu się po <http://muzeum.azs.pl/> (np. wykaz wykorzystanych skrótów), ale prezentują też materiały (z pogranicza źródeł i opracowań, stąd określone mianem pomocy naukowych) wykorzystanych przy tworzeniu Wirtualnego Muzeum Akademickiego Związku Sportowego, a przydatnych także w prowadzeniu własnych dociekań nad dziejami AZS, zwłaszcza w zakresie promowanej „regionalistyki AZS”. W pomocach naukowych mieści się zatem bibliografia historycznych z natury artykułów ukazujących się na łamach „Akademickiego Przeglądu Sportowego”, wykaz filmów odnalezionych w Internecie, w których pojawia się motyw sportu akademickiego oraz podobny spis dotyczący zbiorów Filmoteki Narodowej³.

W pierwszej kolejności czytelnik-badacz zetknie się w „Pomocach naukowych” z zestawieniem pt. „Historia na łamach „Akademickiego Przeglądu Sportowego” (APS, 1960-1971, 2006-2018)”. Jest zbiór uporządkowanych rzeczowo publikacji, które służyć mogą rozwojowi głównie amatorskich badań nad historią Związku (profesjonalistom mogą natomiast uzmysłwić trudny do lekceważenia, niemal „źródłowy” charakter tego „firmowego” czasopisma). O dziejach i zasługach tego periodyku nie tylko dla środowiska akademickiego sportu traktuje osobny esej przygotowany przez współtwórczynię i długoletnią redaktor pisma, Panią dr Halinę Hanusz (vide *Atmosfera. Zabawa. Sport*). Publikowane zestawienie nie ma, niestety, charakteru całościowego i nie zawiera wszelkich

³ Informacje o zasobie Filmoteki Narodowej – Instytutu Audiowizualnego w Warszawie to opis ok. 60 produkcji z okresu od ok. 1924 do 1970 roku, które w całości lub częściowo związane są z tematyką projektu. „Obecność” AZS, głównie na kanale YouTube, przełożyła się natomiast na ponad 1600 dostępnych w Internecie filmów „wyprodukowanych” przez Zarząd Główny i poszczególne kluby AZS lub filmy generalnie dotyczące akademickiego sportu. W istniejącym zestawieniu każdemu filmowi towarzyszy informacja na temat tytułu filmu, jego zawartości, klubu, którego dotyczy oraz adres strony WWW).

tytułów/treści kiedykolwiek publikowanych na łamach „Akademickiego Przeglądu Sportowego” (dalej APS). Autorzy dostępnego tutaj wyboru bibliograficznego zdecydowali się natomiast na wskazanie tych artykułów, których charakter ma najbardziej istotne znaczenie z perspektywy badań nad historią AZS. Choć periodyk przechodził różne koleje losu, to jego redaktorzy zawsze kierowali się wysoką wrażliwością na przeszłość Związku i zrozumieniem dla treści ze swej natury historycznych. Stąd liczne artykuły natury syntetycznych, niewielkich monografi klubów lub dyscyplin, eseje historyczne i ciągle obecna biografistyka. Szczególną rolę w kreowaniu powagi i znaczenia APS w badaniach naukowych odegrały także liczne wywiady, o których z dzisiejszego punktu widzenia powiedzieć często można, że stały się unikatowymi źródłami historycznymi do badań nie tylko nad dziejami AZS, ale i całego sportu polskiego.

Na pasku narzędzi w dziale pomoce naukowe znalazły się też „Periodyki uniwersyteckie”. Poza tak szczególnym periodykiem jak APS, warto bowiem zwracać uwagę badaczy i amatorów dziejów AZS na tak istotne źródło (informacji, choć, o czym za chwilę nie tylko), jakim były i ciągle pozostają periodyki uniwersyteckie, czy też – biorąc pod uwagę specyfikę polskiego szkolnictwa wyższego, właśnie czasopisma wszystkich uniwersytetów, politechnik, akademii, a niekiedy też Wyższych Szkół Zawodowych (nie tu o stricte naukowe periodyki wydawane przez liczne Instytuty Historyczne!). Najważniejszym motywem zainteresowania tymi pismami jest ich stałe funkcjonowanie w obrębie poszczególnych wspólnot akademickich szkół wyższych (niekiedy w podtytułach noszą one nazwy, na ogół, „Miesięcznik pracowników....”), a zatem i Klubów Uczelnianych AZS. Celem działalności redakcji każdego z takich firmowych komunikatorów było i jest informowanie o bieżącym funkcjonowaniu uczelni. W masie informacji, ale i ciekawej niekiedy publicystyki, niepoślednią rolę odgrywa sport akademicki (niemal, i słusznie, jak w uczelniach USA!) i to w tym wymiarze, który umyka często np. prasie sportowej czy nawet regionalnej (te interesuje raczej wyczynowy sport ligowy przynajmniej na poziomie regionalnym, mniej zaś turnieje zorganizowane przez AZS z myślą o studentach...). O ile jeszcze kilka lat temu ukierunkowanie na sport okazywało się rutyną w pismach afiliowanych przy AWF-ach, to w chwili obecnej pisanie o uczelnianym sporcie wydaje się już chwalebłą powszechnością. Pomijanie tej prasy w badaniach dziejów AZS wydaje się dość poważnym zaniechaniem. Dzieje się tak przynajmniej z wielu powodów. „Wiadomości sportowe” w nich pomieszczone okazują się szczególnie cenne, gdyż często pozostają jedyną łatwo dostępną informacją na temat jakiejś aktywności KU AZS (z dołączonym unikalnym, opisanym materiałem fotograficznym!). Podobnego, wręcz źródłowego znaczenia nabierają pojawiające się na ich łamach teksty

rocznicowe, jubileuszowe oraz wspomnienia i wywiady (z tej przyczyny absolutnie nie wolno lekceważyć coraz liczniejszych periodyków wydawanych przez absolwentów poszczególnych uczelni!). Ważne, że często autorami artykułów są sami sportowcy, działacze, uczestnicy opisywanych zdarzeń. I jeszcze jeden plus korzystania z tych periodyków – o ile stan badań nad dziejami AZS obfituje w wielkie syntezy, o tyle inaczej wygląda sytuacja w odniesieniu do dziejów poszczególnych klubów, często niewielkich lub relatywnie młodych. Trudno sobie wręcz wyobrazić, aby przy wypełnianiu tej luki pomijać lub marginalizować „pracownicze” periodyki akademickie. Dołączony wykaz nie rości sobie prawa do zestawienia całościowego. Biorąc pod uwagę choćby liczbę polskich szkół wyższych (nie tylko publicznych, ale i prywatnych) holistyczne opracowanie wymagałoby ogromnego trudu, czasu i środków (periodyki zmieniały swe nazwy, zawieszały aktywność i po jakimś czasie wznawiały działalność, zmieniały profil z informacyjnego na publicystyczny etc.). Jednakowoż zestawienie „Periodyki akademickie”, nawet jeśli w jakiś sposób ułomne i niepełne, to stanowić powinno charakterystyczne *memento* dla wszystkich potencjalnych badaczy lokalnych AZS-ów. Po prostu warto zaczynać te dociekania od prasy afiliowanej do polskich szkół wyższych!

Pasek narzędzi via dział **pomoce naukowe** daje szansę dotarcia do części zatytułowanej „AZS w Filmotece Narodowej”... Skąd potrzeba jej powstania? Sport jako fenomen głównie XX wieku dokumentowany był technikami właściwymi poszczególnym okresom burzliwych przemian technologicznych tego stulecia. O ile wiek XIX dał nam relatywnie bogate zasoby dokumentacji fotograficznej, to kolejne stulecie wzbogaciło te zbiory o fenomenalne niekiedy, z punktu widzenia zupełnie wyjątkowego charakteru „nowego” źródła, relacje filmowe. Ostatnie dekady minionego wieku przyniosły wreszcie niezrównanej jakości materiały cyfrowe... Każdy z tych etapów rozwoju „sportowej ikonografii” jednoznacznie przekonuje do opinii, że sport, jeśli ciągle i w sposób coraz bardziej doskonały koncentrował uwagę najnowocześniejszych mediów, to jednocześnie sam stawał się widowiskiem, spektaklem dla trudnej wręcz do policzenia liczby wiernych widzów. Skoro tak, to prostą konstatacją tej refleksji staje się stwierdzenie, że badanie dziejów sportu epoki najnowszej bez uwzględnienia materiałów filmowych, traktować należy jako poważne zaniechanie. Dzieje się tak nawet wówczas, jeśli zakładać, że historia jednak nieco mniej interesują względy estetyczne i wizualne piękno sportu... „AZS w Filmotece Narodowej” nie jest jednak szczęśliwie (**także z powodów prawnych i technicznych** – wiele filmów obejrzeć można tylko w siedzibie archiwum filmowego) nowoczesną salą kinową, w której przyciśnięcie guzika daje frajdę „oglądania” dziejów AZS. Stanowi natomiast efekt solidnej

kwerendy zasobów **Filmoteki Narodowej – Instytutu Audiowizualnego**, państwowej instytucji, która powstała w wyniku połączenia Filmoteki Narodowej i Narodowego Instytutu Audiowizualnego. Analizę zawartości jej zasobów dokonano pod kątem obecności w nim obrazów pokazujących zawodników AZS (np. na organizowanych przez Związek zawodach) lub jakąkolwiek aktywność, niekoniecznie sportową, która ilustrowała tło i kontekst funkcjonowania Związku w określonych epokach historycznych (np. życie studentów i szkół wyższych). Należy bowiem wyraźnie zaznaczyć, że w poszukiwaniach tych posługiwanie się kluczem „AZS” nie daje zbyt obfitych rezultatów. Stają się one bardziej okazałe, jeśli chodzi o konkretne postaci, zwłaszcza wybitnych zawodników, mistrzów kraju i olimpijczyków. Innymi słowy, eksploratorom powinna towarzyszyć fundamentalna refleksja – czy cel moich zainteresowań był – z wielu rozmaitych powodów- na tyle ważny dla „oka kamery” w okresie do I wojny światowej, w nieco innych z technicznego pkt. widzenia latach międzywojnia czy specyficznej epoce PRL, że zasługiwał na szczególne upamiętnienie. Jeśli pokusić się o pewną ogólną ocenę całości tego zasobu, to warto podkreślić, że nie jest on efektem stałego i regularnego zainteresowania sportem, atencji „produkującej” pełne detali kroniki sportowe, a tym bardziej utrwalającej mało spektakularne posiedzenia zarządów AZS... Trudno zatem zakładać, że filmy archiwalne pokażą inną niż sportowa działalność Związku, a więc zilustrują cechę niezwykle istotną w prezentowaniu właściwego, szerokiego oblicza AZS. Trzeba wreszcie szczerze przyznać, że przynajmniej w okresie PRL AZS nie był językiem u wagi ówczesnych twórców filmowych, a raczej ich mocodawców. Warto jednak zaznaczyć, że w wykazie odnalezionych filmów archiwalnych (opisanych tak, aby informacje, co do treści decydowały o ich przydatności do konkretnych badań) znajdują się także filmy fabularne, w których wątki azetesowe z pewnością zasługują na postrzeżenie ich w charakterze oryginalnych źródeł historycznych (np. „Agent numer 1”, szerzej: [AZS w sztukach wszelakich](#)).

Realizatorzy projektu zdecydowali się znajdujące się w zasobie składnicy akt ZG AZS kasety nagrane w starym systemie VHS przełożyć na współczesne „języki” komunikacji elektronicznej. W efekcie kilka przetworzono kilka kaset, a powstała tą drogą filmy umieszczono na specjalnym kanale YouTube. (<https://www.youtube.com/channel/UckVzO5EK8ZNOscMh-5rfmXw/>)

Via „[pasek narzędzi](#)”, wchodząc do działu „[pomoc naukowe](#)” warto zatrzymać się w części „[Uchwycone w sieci – internetowa filmoteka AZS](#)”. O ile archiwalne filmy dokumentalne na ogół w sposób dość jednostronny, a z pewnością skrótowy pokazują funkcjonowanie AZS, sprowadzając je w zasadzie do wypowiedzianej w relacji z wydarzenia

sportowego nazwy Związku, o tyle zgoła odmiennie - co do jakości i ilości - rzecz wygląda w odniesieniu do obecności AZS w Internecie (szczególnie w przeglądarce YouTube). Powiedzieć, że jest ona liczna i obfita, to jak użycie eufemizmu... Miriady łatwych do odnalezienia kazusów oznaczały morderczą wręcz pracę, której efekty - z powodu ilości - zostały zestawione i uporządkowane w odpowiednio rozległej tabeli. Ryzykownie powiedzieć o niej, że znalazły się w niej wszelkie dostępne w świecie Internetu „filmiki”. Liczony w setkach „filmików” zbiór zamyka się na końcu 2017 roku, a jego uaktualnianie wymagałoby zatrudnienia osoby ciągle zajmującej się wyłącznie tym jednym zadaniem...

Użyte wyżej określenie - „filmik” - wydaje się najbardziej celne na określenie cech formalnych tych często indywidualnych, prywatnych i nieprofesjonalnych produkcji. Mają jednakże kilka niezwykle istotnych walorów odróżniających je od poważnych archiwalnych dokumentów. Po pierwsze, są z krwi i kości azetesowe, to znaczy, że Związek, jego sportowcy i kibice odgrywają w nich główną rolę. Ilustrują też aktywność AZS na różnych poziomach i w odmiennych płaszczyznach. Skala, głębia i rozmiar ich wchodzenia, wnikania w sprawy Związku jest nieporównywalnie większa niż w jakimkolwiek innym nowoczesnym medium. Dokumentują wreszcie nie tylko zdarzenia i postaci wielkie a szczególne - opowiadają w niekiedy prosty czy wręcz banalny sposób o sprawach totalnie lokalnych, są z natury klubowe, drużynowe, meczowe, a nawet „szatniowe” (jeśli takiej gradacji pokazywanych szczegółów dokonywać). Stanowi to oczywiście skutek kolejnej rewolucji technologicznej ostatnich dekad, bo w ich efekcie operatorzy łatwo dostępnych cyfrowych kamer są w stanie pojawić się w zasadzie wszędzie i w każdej chwili, działać na gorąco w zgodzie z naturą sportu - tu i teraz! Stąd filmów tych pojawia się tyle, że zasadne wydaje się pytanie, czy istotnie konieczne było ich kręcenie... Z pewnością wątpliwość ta nie dotyczy filmów - dokumentów, powstałych z pewną wyraźną intencją dokumentowania, ilustrowania, a nie samego tylko... filmowania. Użytkownik Internetu, nie tylko kanału Youtube (dzisiaj już wiele KU AZS stara się roztropnie dokumentować nie tylko swoją bieżącą działalność, ale też wszelkie jubileusze i rocznice) łatwo przekona się o walorach azetesowych filmików - wartością dodaną wielu z nich jest wyjątkowa bezpośredniość przekazu/narracji oraz równie wielka umiejętność pokazywania emocji...

Pasek narzędzi oferuje także weryfikującą powagę wielu „muzealnych tekstów” „**Bibliografię strony WWW** <http://muzeum.azs.pl>” Ponieważ wiele z tych znajdujących się w części muzealnej projektu ma charakter autorski i powstały one jako artykuły naukowe oparte zarówno na źródłach, jak i na adekwatnej literaturze, pojawiła się potrzeba opracowania

osobnej bibliografii, która mieści w sobie wykorzystane w tej części projektu publikacje. Wyodrębnienie jej podyktowane zostało przede wszystkim potrzebą łatwego docierania do wspomnianych prac celem sprawnego weryfikowania wiarygodności esejów publikowanych na stronie projektu. Pomieszczona w repozytorium „Bibliografia dziejów AZS i sportu akademickiego w Polsce” jest dużo bardziej obszerna i zawiera prace, które z różnych powodów nie zostały wykorzystane przy powstawaniu esejów opublikowanych w części „Dzieje AZS” oraz „Atmosfera. Zabawa. Sport”. Na zawartość „Bibliografii strony WWW <http://muzeum.azs.pl>” składają się również zestawienia literatury towarzyszącej plikom zlokalizowanym z części muzeum zatytułowanej „Z poziomu „prowincji” czyli... pędem przez dzieje środowisk AZS”⁴. Warto pamiętać, że specyfika zwłaszcza tekstów zawartych w części „Atmosfera. Zabawa. Sport” i „Ludzie AZS” sprawia, że do ich napisania wykorzystano prace, które najprawdopodobniej nigdy nie znalazłyby się w „Bibliografii dziejów AZS i sportu akademickiego w Polsce”.

Uzupełnieniem bibliografii jest esej „Historycy AZS” (w zakładce „Atmosfera. Zabawa. Sport”), w którym znajdują się wykazy publikacji badaczy uchodzących za największych znawców dziejów Związku, oraz bibliografie cząstkowe typu: specyficzna „Bibliografia galerii „Ludzie AZS” (z dużą liczbą stron WWW w galerii „Ludzie AZS”), „Historia na łamach „Akademickiego Przeglądu Sportowego” (w dziale „Pomoce naukowe”) oraz „Bibliografia prac dr Mieczysława Orłowicza” (pomieszczona w repozytorium).

Wydaje się, że dzięki informacjom bibliograficznym zawartym na stronie <http://muzeum.azs.pl> udało się stworzyć niemal optymalne zestawienie literatury dotyczącej dziejów AZS i polskiego sportu akademickiego.

Pasek narzędzi daje szansę dotarcia do ważnej dla charakteru muzeum galerii „Ludzie Akademickiego Związku Sportowego”. Ekspozycja ta podzielona została na trzy zasadnicze części. Największą z nich stanowi ta, która operuje tytułem pozwalającym dosyć elastycznie operować pojęciem „Azetesiak/Azetesiacy”. Nie ma żadnych wątpliwości, co do potrzeby powstania tego zbioru. Stanowi on z pewnością formę uhonorowania członków Związku, a patrząc na rzecz ze zgoła innej perspektywy powiedzieć można, iż ta swego rodzaju „personalna encyklopedia” jest prezentacją „wielkości Związku wielkością jego członków”. Ten liczący nieco ponad **trzy tysiące (sic!) biografów** zbiór okazuje się bodaj największym **słownikiem biograficznym ludzi polskiego sportu, zawodników, trenerów i działaczy**. Jego

⁴ Są to skromne bibliografie, które zawierają zupełnie podstawowe prace dotyczące dziejów poszczególnych środowisk AZS - zostały umieszczone pod sumarycznym esejami, które stanowią *résumé* dziejów tych większych jednostek organizacyjnych Związku.

uprofilowanie polega jednak na tym, że „Ludzi AZS” tworzą biografie tych wszystkich, którzy w różnych etapach swego życia i na różne sposoby łączyli swoje losy z Akademickim Związkiem Sportowym. Trwałość tego aliansu nie grała roli istotnego kryterium, gdyż dominowało przekonanie, iż nawet temporalne i niezbyt ściśle, nawet efemeryczne związki miały jednak istotne dla obu stron znaczenie (rzec można symbiotyczne). Takie założenie pozwoliło na uniknięcie w jego obrębie miriad subdywizji, podziałów opartych na rozmaitych rolach, funkcjach w okresach przecinania się indywidualnych biografii z dziejami Związku. Niewątpliwie są zatem w zbiorze biogramów postaci jakby „różnych prędkości”, azetesiacy z „krwi i kości” (jak ich naukowo zdefiniować?) i tych efemerycznych (jak z kolei mierzyć tę subtelność?). W niczym nie zmienia to jednak ich statusu – wszyscy byli członkami Związku, azetesiakami.

Prymarym ordynkiem wykorzystanym w porządkowaniu biogramów jest układ alfabetyczny. Zachowanie niepodzielnej jedni ma jeszcze inny cel – wydaje się bowiem, że tak obszerny zbiór traktować należy jako rodzaj możliwej do wykorzystania przez różne nauki społeczne materii źródłowej. Wydaje się, że specjaliści doskonale wiedzieć będą, za pomocą jakich szczegółowych kryteriów i w jaki sposób dzielić można/należy te tysiące biogramów. Układ alfabetyczny zachowany został wreszcie z tego powodu, że jako najprostszy znakomicie ułatwia poszukiwania natury personalnej. Jedyny podział, na jaki zdecydowali się realizatorzy, to ten oparty na topografii, środowiskach AZS (zbliżony zresztą do aktualnego podziału administracyjnego Polski). Wobec subtelności organizacyjnych azetesiacy z Białej Podlaskiej znaleźli się w pliku AZS Lublin, ci z Jarosławia dołączyli do Lwowa, z Gliwic i Rokitnicy do Katowic, Gorzowa Wlkp. do Zielonej Góry, z Koszalina do Szczecina, a ci z Zakopanego do Krakowa. Tak uporządkowane biogramy znalazły się też w części muzealnej, w zakładce „Dzieje AZS” w pliku „Z poziomu „prowincji” czyli... pędem przez dzieje środowisk AZS” obok syntezy historii każdego ze środowisk Związku (patrz wyżej).

Sądzić można, że taki podział w jeszcze większym stopniu ułatwi kwerendę, a poza tym będzie miał dość istotne znaczenie w wielokrotnie już promowanej idei rozbudzania naukowego zainteresowania dziejami „lokalnych AZS-ów”. Nie ulega bowiem wątpliwości, że dzieje Związku i historię sportu „pisać można biografiami”. Pytanie polega jednak na tym, na ile czynić to można roztropnie i odpowiedzialnie. W eseju „Łyki statystyki” (w części *Atmosfera. Zabawa. Sport*) autorzy podjęli próbę szacowania liczby wszystkich w historii Związku członków AZS. W relacji do -bardzo zresztą wątpliwych- ustaleń liczba pomieszczonych w „Ludziach AZS” biogramów **to w istocie jedynie promille**. Czy wobec

tego są one w jakiś sposób reprezentatywne? Każdy, kto dostrzeże w tej benedyktyńskiej pracy (wyszukiwanie i w jakiejś części opracowywanie i porządkowanie biogramów) ważny sens, może włączyć się, poprzez kontakt z realizatorami projektu, w kontynuację tworzenia największej (jak dotąd) personalnej bazy danych ludzi polskiego sportu. Ta zaproponowana Czytelnikom w żadnym wypadku nie rości sobie prawa do kompletności i bez wątpienia jest i długo pozostanie zbiorem otwartym⁵.

Wykorzystanie dość elastycznego kryterium doboru biogramów do zbioru „**Ludzie AZS**” wynikało z faktu, jak łatwo się domyślać, unikania kłopotliwych subdywizji i hierarchizowania członków AZS, ale znalazło również swe uzasadnienie w potrzebie rozszerzenia „bazy” dotychczas istniejących biogramów. Istniejąca dotąd biografistyka AZS-owa (patrz: **Historycy AZS**), przy ogromnym dla szacunku dla autorów licznych biogramów, miała na celu nobilitować i honorować. Sądzić można, że tym razem efekt wyglądać będzie nieco inaczej. Są bowiem w proponowanym zbiorze biogramy, często tylko notki biograficzne, o zupełnie innej proveniencji. **Każdemu biogramowi towarzyszy informacja o źródle jego pozyskania** (realizatorzy projektu w zasadniczej większości wykorzystali biogramy już istniejące i w różnej formie publikowane⁶) i łatwo tą drogą zorientować się, że w tej informacji natury bibliograficznej często znajdują się publikacje, które bynajmniej nie traktują o dziejach AZS, ani nawet o historii sportu polskiego (stąd też pomysł, aby do tego pliku dołączyć osobną bibliografię⁷). Wobec tego i charakter tych biogramów nie zawsze ma wymiar czysto sportowy, bo nie ograniczają się one do sportowego etapu życia swoich bohaterów. Ma to, jak sędzić, kolosalne znaczenie w badaniach dziejów Związku.

5 Wykorzystanie biogramów autorstwa **Ryszarda Wryka, Czesława Michalskiego, Haliny Hanusz, czy Kajetana Hądzelka** daje pewną gwarancję, że w zbiorze znaleźli się ludzie istotnie ważni w dziejach AZS.

6 Tworząc zbiór wykorzystano tzw. metodę szwedzką, która polega na wykorzystaniu biogramów/hasel już istniejących bez oczekiwania na zebranie pełnego zbioru informacji. Nowe biogramy/hasła po prostu pojawiają się w kolejnych tomach zawsze uporządkowanych wedle alfabetu słowników czy encyklopedii.

⁷ Zbiór tych biogramów powstawał często w oparciu o nieco inną literaturę biograficzną, słownikową i encyklopedyczną niż ta, która niemal automatycznie (np. poprzez tytuły prac) kojarzyć się może z dziejami AZS lub klasyczną i powszechnie znaną biografistyką olimpijską. Istotą szerszych poszukiwań stało się rudymenarne założenie, że sportowe elementy biografii wielu azetesiaków (nie tylko olimpijczyków) stanowiły jedynie część życiorysów ludzi aktywnych również, co przecie oczywiste, także poza sferą sportu akademickiego. W sferze naszych zainteresowań znalazły się zatem prace przede wszystkim dotyczące środowiska akademickiego, publikacje skoncentrowane na szeroko pojmowanym dorobku i osiągnięciach pracowników nauki (prace jubileuszowe, słowniki, periodyki polskich szkół wyższych). Nie sposób było pominąć dość liczne publikacje o charakterze biograficznych encyklopedii, które poświęcone zostały wybitnym lokalnym sportowcom, olimpijczykom, znanym działaczom związanym w pierwszej kolejności z określonymi regionami, miastami lub z klubami sportowymi. Nie zawsze bowiem zasługi wobec AZS mierzono skalą właściwą dla samego Związku, częściej osiągnięcia te dostrzegano na poziomie regionalnym lub w zupełnie innych klubach, które w biografiiach sportowych byłych już akademików odegrać mogły równie istotną rolę.

Warto dodać, że większości biogramów towarzyszą fotografie, co docenić należy o tyle, że ich poszukiwania wiązały się w pokonywaniem masy kłopotów i przeszkód.

W galerii **Ludzie AZS** ważne miejsce zajęła „**Galeria olimpijczyków AZS**”. Znajdujące się w niej biogramy zostały uporządkowane chronologicznie (wedle kolejnych igrzysk z podziałem alfabetycznym wewnątrz). Kryterium doboru w tym przypadku jest zupełnie oczywiste i opiera się na uznaniu za „azetesowego olimpijczyka” każdego zawodnika, który w momencie startu w igrzyskach olimpijskich reprezentował barwy klubu AZS (co daje podstawy tworzenia jednolitego i pełnego zbioru). Regułę tę praktykuje niemal cała polska biografistyka olimpijska. Zastosował ją również Profesor **Ryszard Wryk** w III tomie „Dziejów Akademickiego Związku Sportowego. Akademicki Związek Sportowy w Trzeciej Rzeczypospolitej” (B. Korpak, Warszawa 2015, s. 149-155, 279-300) i to w oparciu o przygotowany przez Niego aneks, „*Wykaz zawodników Akademickiego Związku Sportowego uczestników letnich igrzysk olimpijskich w latach 1924-2012*”, powstała niniejsza galeria. W tworzeniu jej jako podstawę wykorzystano biogramy dostępne na stronie Polskiego Komitetu Olimpijskiego <https://www.olimpijski.pl/pl/28,biografie.html> W licznych przypadkach jednak dokonywano znaczących modyfikacji i rozszerzania tych „bazowych” biogramów zwłaszcza w przypadku dość lakonicznie prezentowanych związku wielu olimpijczyków z AZS-em. W tym celu wykorzystano wspomnianą już biografistykę azetesową oraz syntezy dziejów Związku (patrz, **Bibliografie**). Charakterystyczne symbole towarzyszące niektórym nazwiskom informują, że dany zawodnik startował w IO więcej niż jednokrotnie. W przypadku tej grupy „Ludzi AZS” realizatorzy projektu napotykali bodaj najwięcej kłopotów w docieraniu do pozostającego w wolnym dostępie materiału ikonograficznego (zwłaszcza w odniesieniu do bohaterów relatywnie bliskich nam igrzysk).

LUDZIE AZS: „Członkowie Honorowi AZS”

Na równie precyzyjnych, jak w przypadku „Galerii olimpijczyków AZS”, zasadach zbudowana została ta upamiętniająca (patrz: **Nagrody AZS**) Członków Honorowych Akademickiego Związku Sportowego. W przygotowaniu jej wykorzystano przygotowane przez dr **Halinę Hanusz** opracowanie, *Członkowie honorowi Akademickiego Związku Sportowego 1966-2014*, w: B. Korpak, *Akademicki Związek Sportowy w Trzeciej Rzeczypospolitej, Poznań 2014*, s. 233-278. Zbiór został uaktualniony o kolejne osoby, które w późniejszym okresie uzyskały ten zaszczytny tytuł. Integralność tego zbioru została zachowana (jeden autor i pewna wynikająca stąd merytoryczna spójność biogramów), mimo iż w części „**Ludzie AZS**” znaleźć można inne, często bardziej rozbudowane biogramy wielu Członków Honorowych AZS. Elementem nowym są natomiast towarzyszące większości biogramów fotografie.

Repozytorium <http://muzeum.azs.pl> jest swego rodzaju magazynem różnych co do proveniencji (rzadziej formy, bo nie gromadziliśmy żadnych artefaktów sportowych poza ich zdigitalizowanym obrazem) świadectw historycznych. Informacje tego typu profesjonalnym historykom wydadzą się zupełnie banalne, ale warto podkreślić, że zawartość, a przede wszystkim sposób uporządkowania zebranych w nim źródeł podporządkowane zostały potrzebom głównie amatorów historii, którzy z różnych powodów, tych natury sentymentalnej i tych bardziej racjonalnych, zdecydują się chwycić za pióro gwoźli poważnego i odpowiedzialnego pisania o dziejach AZS. Zakładać należy, że ich celem nie będzie tworzenie wielkich syntez. Te już istnieją, a po raz kolejny przypomnieć należy, że sporo jest jeszcze do zrobienia w zakresie po wielokroć już przywoływanej „regionalistyki azetesowej”. Pewne rozeznanie w tym zakresie przynosi zakładka „**Bibliografia dziejów AZS i sportu akademickiego w Polsce**” (patrz też zawartość „**Pomocy naukowych**” oraz esej „**Historycy AZS**”), która powinna być śledzona z równą atencją jak samo **repozytorium**. Warto bowiem pamiętać, że efekt pracy rzetelnego historyka jest zawsze wypadkową studiów nad źródłami i refleksji wynikająca z lektury istniejącej literatury przedmiotu. Luki w bibliografii stymulują określony profil badań, choć możliwość ich prowadzenia zawsze zdeterminowana jest ilością i jakością istniejących a dostępnych źródeł...

W zasobie repozytorium znalazły się efekty kwerendy przeprowadzonej w następujących archiwach i instytucjach gromadzących ważne dla dziejów AZS materiały:

ARCHIWA: Składnica Akt Zarządu Głównego AZS; Archiwum Akt Nowych w Warszawie; Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie; Archiwum Wojskowego Biura Historycznego w Warszawie (dawniej CAW); Archiwum Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu; Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego; Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Archiwum AWF Warszawa, filia w Białej Podlaskiej; Archiwum KUL w Lublinie; Archiwum UMCS w Lublinie; Archiwum Państwowe w Gdańsku, Archiwum Państwowe w Lublinie.

W kategoriach nowości należy traktować zdigitalizowanie materiałów dotyczących AZS z zasobu Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas (LCVA) w Wilnie. Przedmiotem kwerendy było ok. 40 teczek z zespołu dotyczącego międzywojennej działalności Uniwersytetu Stefana Batorego. Wykonano blisko tysiąc fotografii dokumentów, których treść już w Polsce została poddana weryfikacji pod kątem ich umieszczenia w **repozytorium** muzeum dziejów AZS. Podobnie traktować należy efekty poszukiwań w Centralnym Państwowym Archiwum

Ukrainy (CDIAU w zespole/fondzie 424) oraz w Państwowym Archiwum Obwodu Lwowskiego (Dierzhavnyj Archiv Lvivskoj Oblasti – DALO). W tym drugim archiwum znalazło się znacznie więcej materiałów dotyczących dziejów AZS Lwów. Unikatowe materiały traktujące o AZS Lwów zostały odnalezione w zespole dokumentów Uniwersytetu Jana Kazimierza. Wedle naszej wiedzy należymy do wąskiego grona (może nawet byliśmy pierwsi!) polskich historyków, którzy je wykorzystali i poddali skanowaniu.

Zdigitalizowane materiały archiwalne zostały uporządkowane zgodnie z już kilkakrotnie wyartykułowanym uprofilowaniem projektu na promocję i rozbudzenie badań nad dziejami poszczególnych ośrodków AZS. Oznacza to, że konstrukcja repozytorium w dużym stopniu zbieżna jest z rozplanowaniem części muzealnej (w obu widać podział na 20 aktualnych i historycznych środowisk AZS). W obu znalazło się miejsce dla wszystkich środowisk AZS (w części muzealnej są to zarysy ich dziejów napisane w oparciu o podstawową literaturę), natomiast na poziomie [repozytorium](#) przestrzeń przeznaczona na poszczególne ośrodki została wypełniona różnymi kategoriami źródeł. Jest zatem oczywistym, że w części poświęconej np. AZS Kraków znalazły się materiały pochodzące z archiwów i bibliotek krakowskich. W efekcie nie ma zatem osobnego pliku, w którym pomieszczono materiały pochodzące z Archiwum UJ, Biblioteki UW lub Archiwum Państwowego w Gdańsku. Identycznie rzecz wygląda w odniesieniu do zgromadzonych w jednym miejscu archiwaliów dotyczących dziejów AZS we Lwowie, Wilnie etc. Takiemu rozproszeniu (lepiej mówić o uporządkowaniu wedle określonych reguł i priorytetów) uległy np. zasoby składnicy akt Zarządu Głównego AZS. Dotyczyły one niemal wszystkich ośrodków AZS i w zgodzie z ich merytoryczną zawartością trafiły do plików ze źródłami związanymi z poszczególnymi środowiskami Związku. Pod nazwą/ikoną [Zarząd Główny AZS](#) pozostały natomiast dokumenty dotyczące funkcjonowania całości Związku lub działalności samego Zarządu Głównego. Zdecydowano się też na wydzielenie z materiałów ZG dokumentów i druków ilustrujących centralne [Imprezy sportowe](#).

Materiał ten (z zasobu ZG AZS, archiwów uczelnianych, klubowych i niektórych państwowych szczebla wojewódzkiego) został uporządkowany i opisany wedle następujących reguł⁸:

⁸ Warto mocno podkreślić, że odchylenie w tych przypadkach od reguł proveniencji archiwalnej (związane z nadawaniem części tej materii nowych sygnatur) spowodowane było chęcią ułatwienia i usprawnienia poszukiwań dokumentów niezbędnych w zakresie promowania tzw. azetesowej regionalistyki.

Sygnatury Wirtualnego Muzeum Akademickiego Związku Sportowego (WMAZS)
Proces nadawania sygnatury
np.: WMAZS/LU/1 /001/

1. Oznaczenie **WMAZS**, znajdujące się na początku sygnatury, jest skrótem właściciela zasobu. Skróót **/LU/** oznacza Wojewódzką Organizację Środowiskową, której dotyczy opisywany obiekt

2. Wykorzystane skróty:

- Zarząd Główny AZS: **/ZG/**
- Dolnośląska Organizacja Środowiskowa AZS: **/DS/**
- Lubuska Organizacja Środowiskowa AZS: **/LB/**
- Organizacja Środowiskowa AZS w Łodzi: **/LD/**
- Organizacja Środowiskowa AZS Woj. Kujawsko-Pomorskiego: **/KP/**
- Organizacja Środowiskowa AZS Woj. Lubelskiego: **/LU/**
- Organizacja Środowiskowa AZS Kraków: **/KR/**
- AZS Środowisko Warszawa: **/WAW/**
- KU AZS Politechniki Opolskiej: **/OP/**
- Zarząd Środowiskowy AZS w Rzeszowie: **/RZ/**
- AZS Organizacja Środowiskowa Woj. Podlaskiego: **/BI/**
- AZS Organizacja Środowiskowa w Gdańsku: **/GD/**
- Organizacja Środowiskowa AZS Częstochowa: **/CZ/**
- Organizacja Środowiskowa AZS Katowice: **/KT/**
- Organizacja Środowiskowa AZS Kielce: **/KC/**
- Organizacja Środowiskowa AZS Woj. Warmińsko-Mazurskiego: **/WM/**
- Organizacja Środowiskowa AZS w Poznaniu: **/PO/** lub
- AZS Organizacja Środowiskowa w Szczecinie: **/SZ/** lub
- AZS AWF Warszawa **/AWF-WAW/**
- AZS AWF Kraków **/AWF-KR/**
- AZS AZW Poznań **/AWF-PO/**
- AZS AWF Biała Podlaska **/AWF-BP/**
- AZS AWF Gorzów Wielkopolski **/AWF-GW/**
- AZS AWF Wrocław **/AWF-WR /**
- AZS AWF Katowice **/AWF-KT/**
- AZS AWFis Gdańsk **/AWF-GD/**
- AZS Lwów **/LW/**
- AZS Wilno **/WL/**
- Uniwersjada **/U/**
- Mistrzostwa Świata **/MS/**
- Mistrzostwa Europy **/ME/**
- Igrzyska Olimpijskie **/IO/**
- Inne imprezy międzynarodowe **/IM/**
- Akademickie mistrzostwa polski **/AMP/**
- Akademickie Mistrzostwa Świata **/AMS/**

3. Kolejna wartość znajdująca się za skrótem **WMAZS** oznacza:

/1/ materiały w zasobie lub deponycie WMAZS

/2/ oznacza kolekcje prywatną

/3/ oznacza zasób klubu, uczelni wyższej lub związanych z nią jednostek

/4/ Prasa lub wycinki

4. Oznaczenie **/1/** jest przykładem symbolu przyporządkowanego do konkretnej grupy źródeł przed klasyfikacją właściciela obiektu tj:

/1/ oznacza: *dokumentacje aktową*

/2/ oznacza: *druki ulotne (gazety, plakaty)*

/3/ oznacza: *fotografie*

/4/ oznacza: *puchary, medale – gratulatoria*

/5/ oznacza: *pamiątki*

/6/ wydanie *okolicznościowe/jubileuszowe*

/7/ – *druki zwarte: książki, prace magisterskie*

/8/ oznacza: *dokumentację audio-wizualną*

Oznaczenie przykładowe /123/ jest symbolem narastającej liczby materiałów właściwych każdej z wyżej opisanych rodzajów jednostek.

Wyjątek stanowią:

- a) Wydawnictwa GUS, gdzie sygnatura nadana jest wg wzoru: WMAZS/GUS/1
- b) „Przegląd Sportowy”, gdzie sygnatura nadana jest wg. wzoru: WMAZS/PS/1
- c) Archiwum Uniwersytetu Wileńskiego, gdzie pozostawiona została sygnatura oryginalna

Ze względu na swoją specyfikę (centralność lub wąski merytorycznie zasób dokumentacji aktowej) w osobnych plikach pozostały zbiory Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Archiwum Wojskowego Biura Historycznego w Warszawie (dawniej CAW) oraz Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Te zachowały swe oryginalne sygnatury:

Archiwum Wojskowego Biura Historycznego w Warszawie (d. Centralne Archiwum Wojskowe)

- PUWFiPW 300.69.136
(sprawozdanie Polskiego Związku Hokeja na Lodzie 1930-1931)
Pisma do AZS Kraków i odpowiedzi z 1935 r.,
- 300.69.139
(korespondencja między Polskim Związkiem Żeglarski, ZG AZS oraz Urzędu)
Preliminarz budżetowy AZS Lwów na rok 1936
Wyciąg ze sprawozdania AZS Lwów za rok 1935 + sprawy AZS Lwów
- 300.69.143
sprawy związane z Polskim Związkiem Pływackim i AZS
Bilans netto AZS Warszawa z dnia 31 grudnia 1935 r.
- 300.69.144
Sprawy Polskiego Związku Narciarskiego i AZS
- 300.69.149
Preliminarz Budżetowy AZS Kraków na rok 1936/1937
Statut AZS Warszawa z dnia 18 stycznia 1924 r.
Wykaz sekcji (?) AZS Warszawa 1936 r.
Bilans netto AZS Warszawa z dnia 31 grudnia 1936 r.
Nadzwyczajny preliminarz budżetowy AZS Warszawa 1936 r. dotyczący budowy obiektów
Preliminarz budżetowy AZS Warszawa 1936 r.
Bilans netto AZS Warszawa z dnia 31 grudnia 1934 r. + załączniki
Preliminarz budżetowy AZS Warszawa 1937 r. + omówienie + inwestycje
Preliminarz budżetowy AZS Poznań na rok 1937
Opinia o preliminarzu budżetowym AZS Lublin z 18 grudnia 1936 r.
Preliminarz budżetowy AZS Lublin na rok 1936/1937
Preliminarz budżetowy AZS Kraków na rok 1937/1938
Statut AZS Warszawa z 1935 r.
- 300.69.153
Sprawy Polskiego Związku Tenistowego

Archiwum PAN – Materiały Mieczysława Orłowicza

Dotyczą: Związek Polskich Związków Sportowych, Polski Komitet Olimpijski, Działalność Związku Polskich Związków Sportowych, PKOl w latach 1919 – 1933. Sprawy różne

Archiwum Akt Nowych

- Archiwum I. J. Paderewskiego, sygn. 1842
- Archiwum I. J. Paderewskiego, sygn. 1845

- Główny Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki , sygn. 1987
(Kontrola przeprowadzona przez GKFFIT w AZS AZWF Warszawa 1987)
- Ministerstwo Oświaty, sygn. 2932,
- Ministerstwo Oświaty, sygn. 2927
(wycinki prasowe)
- Ministerstwo Oświaty, sygn. 2927
(pismo dotyczące statutu AZS Gliwice)
- Ministerstwo Oświaty, sygn. 2968
(Statut AZS Warszawa 1947)
- Ministerstwo Oświaty, sygn. 3012
(Statut AZS Łódź 1946)
- Ministerstwo Oświaty, sygn. 3033
(Statut AZS Toruń)
- Ministerstwo Oświaty, sygn. 3162
(Statut AZS Kraków 1946)
- Ministerstwo Oświaty, sygn. 3164
(informacja o władzach AZS Wybrzeże – Gdańsk 1947)
- Ministerstwo Oświaty, sygn. 3165 (informacja do Politechniki Śląskiej w Gliwicach 1948; Sprawozdanie z czasów zimowych i MAP za okres 1.II – 16.II 1948)
- Ministerstwo Oświaty, sygn. 3166 (Informacja o rozwiązaniu Akademickiego Związku Morskiego zarejestrowanego przy UW 1949; projekty statutu i regulaminu klubu AZS; Bilans Centrali Akademickich Związków Sportowych oraz wykaz subwencji za rok 1948; wyciąg z protokołu posiedzenia Zarządu Centrali AZS z dn. 1 III 1949 sprawozdanie z wyjazdu ekipy polskiej na AMŚ w Szpindlerowym Plesie; Projekt statutu Akademickiego Zrzeszenia Sportowego z 30 IV 1949 r.; Protokół ze Zjazdu Akademickich Organizacji Sportowych odbytego w Warszawie w dniu 3 kwietnia 1949 r.' Sprawozdanie organizacyjne ZG AZS za okres od 1 IV 1949 do 31 VII 1949; Wykaz Zadłużeń Ośrodków AZS za rok 1949; sprawozdanie finansowe ZG AZS za okres od 21 IV – 31 VII 1949 r.; Preliminarz budżetowy AZS za rok 1950; Uwagi do budżetu i planu pracy ZG AZS na rok 1950 r.;)
- Ministerstwo Oświaty, sygn. 3167
(Statut Akademickiego Zrzeszenia Sportowego)
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych, sygn. 2441
(Międzynarodowe Akademickie Narciarskie Mistrzostwa Polski Rabka 1935; pismo o niezaproszeniu zawodników niemieckich na w.w mistrzostwa)
- Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, sygn. 1273
(Notatka w sprawie udziału polskiej ekipy sportowej w X Międzynarodowych akademickich Zimowych Igrzyskach Światowych 1953 r., inne dokumenty dotyczące międzynarodowych imprez sportowych za rok 1953)
- Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, sygn. 1274
(Sprawozdanie z pracy studiów wychowania fizycznego na rok 1951 – 1952)
- Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, sygn. 1968 (Wytyczne do dalszego rozwoju wychowania fizycznego i sportu w szkołach wyższych)

Biblioteka Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie

- II Sprawozdanie AZS w Krakowie za rok 1910/1914
- Sprawozdani sekcji narciarskiej AZS Kraków za rok 1935/1936
- Sprawozdanie z działalności Klubu Międzyuczelnianego AZS Warszawa w latach 1966/1968
- Sport wyczynowy w AZS w 1970 r. i kierunki jego rozwoju w roku 1971
- Sprawozdanie z działalność AZS Warszawa przy AWF Warszawa z działalności w latach 1972/1973
- Sprawozdanie z działalność AZS Warszawa przy AWF Warszawa z działalności w latach 1973/1974
- Sprawozdanie z działalności KS SZS-AZS Warszawa za rok 197

- Sprawozdanie z działalność AZS AWF Warszawa z działalności w roku 1977
- Sprawozdanie z działalność AZS AWF Warszawa z działalności w roku 1979
- Sprawozdanie z działalność AZS AWF Warszawa z działalności w roku 1980
- Sprawozdanie z działalność AZS AWF Warszawa z działalności w latach 1983-1984
- Sprawozdanie z działalność AZS AWF Warszawa z działalności w latach 1985-1987
- Sprawozdanie z działalność AZS AWF Warszawa z działalności w latach 1987-1989
- Sprawozdanie z działalność AZS AWF Warszawa z działalności w latach 1989-1993
- Działalność KS AZS AWF. Materiał na posiedzenie KU PZPR AWF w dniu 13 II 1980
- Materiały z obrad VII zjazdu AZS 25-27 IV 1969 w

Litewskie Centralne Archiwum Państwowe (LCVA) w Wilnie
Zespół (fondas) 175

Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie (Stepono Batoro Universitetas Vilniuje)

Podzespół - apyraso 1 (I) A

Sygnatury:

37 - stowarzyszenia akademickie 1919/20

557 – ogólne sprawy stowarzyszeń akademickich 1922-1934

558 - ogólne sprawy stowarzyszeń akademickich 1934-1938

575 – związki młodzieży akademickiej sportowe 1921-1938

944 – protokoły posiedzeń Senatu USB 1919/20

945 – protokoły posiedzeń Senatu 1920/21

946 – protokoły posiedzeń Senatu 1921/22

947 – protokoły posiedzeń Senatu 1922/23

948 – protokoły posiedzeń Senatu 1923/24

949 – protokoły posiedzeń Senatu 1924/25

950 – protokoły posiedzeń Senatu 1925/26

951 – protokoły posiedzeń Senatu 1926/27

952 – protokoły posiedzeń Senatu 1927/28

953 – protokoły posiedzeń Senatu 1928/29

954 – protokoły posiedzeń Senatu 1929/30

961 – protokoły posiedzeń Senatu 1936/37

963 – protokoły posiedzeń Senatu 1938

1038 – sprawozdanie z działalności stowarzyszeń akademickich 1937/38

1040 – stowarzyszenia akademickie 1939

Podzespół (apyrasas) nr 15:

1 – Żydowski Akademicki klub sportowy 1933-1939

2 – Akademicki Związek Sportowy 1933-1939

104 – statut Akademickiego związku Morskiego; korespondencja AZ Morsk. i AZS z Radą Naczelną T-wa Przyjaciół Młodzieży Akademickiej w sprawach finansowych 1934-1938

Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego (DALO)

Zespół (fond) 26: Uniwersytet im. Jana Kazimierza we Lwowie

podzespół (opis) 14:

Sygnatury (sprawy)

sprawa 663:

Organizacja i działalność finansowa stowarzyszenia Akademicki Związek Sportowy 1926

sprawa 664:

Działalność Akademickiego Związku Sportowego we Lwowie 1926-1929

sprawa 665:

Korespondencja z Ministerstwem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz zarządem Akademickiego Związku Sportowego we Lwowie na temat działalności tego ostatniego 1926-1931

sprawa 970

stowarzyszenie Aeroklub Akademicki we Lwowie 1928-1931

sprawa 1727

sprawozdania z działalności i preliminarz budżetowy stowarzyszenia Akademicki Związek Sportowy we Lwowie 1933-1934

sprawa 2072

rewizja działalności finansowej Akademickiego Związku Sportowego 1936-1937

sprawa 808

sprawozdania Akademickiego Związku Sportowego i innych stowarzyszeń sportowych, korespondencja w sprawie organizacji zawodów sportowych 1927-1935

sprawa 292

Korespondencja z Ministerstwem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie działalności organizacji studenckich i okazania im pomocy finansowej 1922-1928

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej

IPN BU 1585/18486

Ustanowienie i używanie odznaki honorowej „Za zasługi dla sportu akademickiego” 1979-1980

IPN BU 1585/18485

Zarządy Środowiskowe AZS b.d.

IPN BU 1585/18487

Akademicki Związek Sportowy 1986-1988 Działalność gospodarcza

IPN BU 1585/19968

Międzyuczelniane Kluby Sportowe AZS 1971

IPN BU 1585/24053

Środowiskowe Kluby SZS AZS 1973-1976

IPN BU 2091/600

Akademicki Związek Sportowy Częstochowa - koncesja

Patrz także: Archiwum UJ Kraków (S II 777 Akademicki Związek Sportowy (AZS) 1909-1939); Archiwum UMCS w Lublinie (S N-27 S4 720); Archiwum UMK Toruń (127); Archiwum AWF Warszawa (A.35894; A.49165; C.467); Muzeum Uniwersytetu Warszawskiego (muw_672; MUW_00435).

Podział wewnętrzny plików odpowiadających poszczególnym ośrodkom AZS zależny jest od bogactwa formy zewnętrznej dotyczącej go dokumentacji i innych źródeł poddanych digitalizacji (np. dokumentacja aktowa, druki ulotne, fotografie, proporzycyki, prasa – ale tylko wycinki z zasobów składnicy ZG AZS). Podział „wedle środowisk” ze wspomnianymi

wewnętrznymi dylatacjami ma kolosalne znaczenie, jeśli chodzi o ciągle rozbudowywanie zasobu <http://muzeum.azs.pl> Wydaje się, że wszystkie zarządy środowiskowe AZS w Polsce powinny mieć dostęp do poświęconych im miejscom w wirtualnym repozytorium tak, aby wedle identycznego porządku wprowadzać do tego magazynu źródłowego wszelkie materiały, które spełniają normy zasobu istotnego w badaniach nad ich historią. W tym sensie postrzegać należy żywotność projektu, który nie ma charakteru zamkniętego. Powinien być twórczo rozwijany i merytorycznie udoskonalany.

W magazynie źródeł znalazły się też te o jednoznacznej proveniencji, które głównie z tego powodu nie powinny znajdować się w zakładkach dotyczących poszczególnych środowisk AZS. Taką osobną częścią repozytorium są np. „Zbiory Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie” i „Biblioteka”. Jeśli chodzi o te pierwsze, to digitalizacji poddano „zetesowy” pod względem treści zasób Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie. Podobnie jak w przypadku centralnych/specjalistycznych archiwów materiały te znalazły się w osobnym pliku wskazującym jego pochodzenie.

Materiały związane z AZS pozostające w zasobie Muzeum Uniwersytetu Warszawskiego trafiły jednak (w zgodzie z regułą przyjętą już w porządkowaniu materiału archiwalnego) do repozytoryjnego pliku „AZS Warszawa”. W podobny sposób (zasada merytorycznej przynależności treści) porządkowano materiały źródłowe z zasobów np. Fundacji Ośrodek KARTA, bibliotek uniwersyteckich, a zwłaszcza Biblioteki Narodowej w Warszawie (patrz też poniżej, [Biblioteka AZS; Prasa](#)). Odnaleziono w nich i zdigitalizowano wiele dotyczących różnych ośrodków AZS plakatów, afiszów i anonsów. Równie cenne okazywały się rzadkie druki ulotne. Wszystkie trafiły do plików zawierających materiały poświęcono konkretnym środowiskom AZS.

Kwerenda biblioteczna, także ta dotycząca bibliotek wirtualnych, pozwoliła na to, aby rozproszone, a obecne w domenie publicznej pozycje książkowe (w sumie kilkadziesiąt pozycji) z okresu przed 1939 roku, które dotyczą kluczowych dla dziejów AZS kwestii, znalazły się uporządkowane i szybko dostępne w jednym miejscu. Nie chodzi tu wyłącznie o łatwe do odnalezienia w plikach dotyczących poszczególnych ośrodków drukowane broszury, prace jubileuszowe lub okolicznościowe, bo te powstawały głównie po 1945 r. i trudno mówić o nich w kategoriach posiadających ISBN książek. Drogą kwerendy bibliotecznej pozyskano także liczne drukowane akty prawne (od 1918 r. do 1989 r.): ustawy, uchwały, dekryty, rozporządzenia i zarządzenia, obwieszczenia (dotyczące wychowania fizycznego i sportu; szkolnictwa wyższego i prawa o stowarzyszeniach); raporty NIK; regulaminy (np. Państwowej

Odnaki Sportowej z 1931 r.); regionalne, samorządowe strategie rozwoju wychowania fizycznego i sportu w miastach akademickich (Katowice, Warszawa, Kraków, Lublin, Gorzów Wlkp., do 2015, 2020, 2022 r.); raporty, wytyczne etc. Zebrano również ważne w badaniach kondycji sportu opracowania statystyczne Urzędu Statystycznego w Rzeszowie, np. „Kluby sportowe w latach 2004-2006”; „Kultura fizyczna w Polsce w latach 2008-2010”; „Piłka siatkowa w badaniach statystycznych „Uczestnictwo Polaków w sporcie i kulturze fizycznej”, „Polscy-zawodnicy na Igrzyskach XXX Olimpiady w Londynie”; „Dziewczęta i kobiety w sporcie”. Materiały te zostaną wykorzystane w charakterze tła i kontekstu dla pełnego (weryfikowalnego) pokazania działalności AZS.

REPOZYTORIUM: „Zdjęcia Narodowego Archiwum Cyfrowego (NAC)”.

Gros zgromadzonego zasobu ikonograficznego pochodzi ze składnicy Zarządu Głównego AZS (oraz archiwum [Akademickiego Przeglądu Sportowego](#)). Fotografie te w większości dotyczą okresu po 1945 roku. Konieczne było zatem rozszerzenie tego zasobu w oparciu o inne źródła. W części są to również skany fotografii z prasy polskiej z okresu od ok. 1900 do 1939 r. (patrz niżej – [„Prasa AZS i o AZS”](#)), rzadziej z pochodzących z tego samego okresu publikacji książkowych i broszurowych oraz kolekcji prywatnych. W najszerszym jednak zakresie korzystano z zasobu Narodowego Archiwum Cyfrowego ([„Zdjęcia Narodowego Archiwum Cyfrowego \(NAC\)”](#)), szczególnie jeśli chodzi o wysokiej jakości technicznej zdjęcia z okresu do 1939 roku. Te właśnie fotografie w zasadniczej większości posłużyły ilustrowaniu tekstów zawartych w części [„Dzieje AZS”](#) oraz esejów w dziale [„Atmosfera. Zabawa. Sport”](#).

Integralną częścią [repozytorium](#) stały się [„Wspomnienia”](#) i [„Rozmowy z członkami honorowymi AZS”](#). W zasadniczej większości w dziale [wspomnienia](#) znalazły się ewokacje już publikowane (po pewnej redakcyjnej obróbce), pozostające dotąd w archiwum ZG AZS. W niewielkim zakresie zostały one uzupełnione także publikowanymi wspomnieniami (np. obecnymi na łamach [APS](#)), które nie znalazły się w zbiorach opracowanych przez Profesora [Ryszarda Wryka](#). Nowością są natomiast transkrypcje wywiadów przeprowadzonych w roku 2017 z weteranami AZS lub ciągle aktywnymi, ale zasłużonymi członkami Związku.

Złożoność zagadnień związanych z historią sportu wymaga posłużenia się historią mówioną zwłaszcza w przypadku środowiska tak złożonego, jak Akademicki Związek Sportowy. W trakcie realizowania nagrań używano kwestionariusza z podstawowymi, kierowanymi do rozmówców pytaniami dotyczącymi przebiegu ich kariery w AZS, a także roli,

jaką Związek i sport odegrały w życiu respondenta. Istotne było prześledzenie nie tylko samych kwestii związanych z AZS, ale uwzględnienie również wydarzeń z życia respondentów mogących wpływać na ich wybory i dalsze losy. Pytaniem otwierającym była więc prośba o przypomnienie sobie czasów dzieciństwa, następnie stopniowo przechodzono do czasów coraz bardziej współczesnych. Część pytań miała za zadanie poruszać kwestie związane z wpływem wydarzeń politycznych na działalność AZS lub roli kobiet w jego funkcjonowaniu. Treść pytań była również dostosowywana do poszczególnych respondentów, wychodząc niejednokrotnie poza tematy przygotowane w kwestionariuszu.

Lista osób, z którymi realizatorzy projektu przeprowadzili nagrywane rozmowy:

[Marek Adam](#) (AZS Gdańsk); [Stefan Dousa](#) (AZS Kraków); [Janusz Jaszczuk](#) (AZS Biała Podlaska); [Włodzimierz Leśniewski](#) (AZS Warszawa); [Ryszard Wryk](#) (AZS Poznań); [Stanisław Zapart](#) (AZS Kraków); [Władysław Bilski](#) (AZS Wrocław); [Kazimierz Trybalski](#) (AZS Kraków); [Juliusz Szaflik](#) (AZS Katowice); [Zygmunt Składanowski](#) (AZS Warszawa); [Aleksander Pyć](#) (AZS Łódź); [Ryszard Wysoczański](#) (AZS Warszawa); [Janusz Wolf](#) (AZS Kraków); [Bogusław Gorski](#) (AZS Warszawa); [Romuald Gelles](#) (AZS Wrocław); [Jacek Fuk](#) (AZS Kraków); [Stanisław Grymowicz](#) (AZS Gliwice); [Krystyna Lipska-Skład](#) (AZS Warszawa); [Janusz Badora](#) (AZS Gdańsk); [Stefan Piechnik](#) (AZS Kraków); [Tomasz Krasucki](#) (AZS Warszawa); [Marek Ogrodniczak](#) (AZS Rzeszów); [Wiesław Doliński](#) (AZS Lublin); [Andrzej Grygołowicz](#) (AZS Olsztyn); [Kajetan Hądzelek](#) (AZS Warszawa); [Witold Zimny](#) (AZS Lublin); [Wacław Michalski](#) (AZS Poznań); [Zygfryd Nowak](#) (AZS Katowice).

Efektom przeprowadzenia rozmów z członkami honorowymi AZS było stworzenie syntetycznego (choć dalekiego jeszcze od kompletności) obrazu zróżnicowanej pokoleniowo społeczności połączonej przez wspólne idee zawierające się w statucie AZS i związane z kulturą fizyczną. Rozmowy Dzięki przeprowadzonym rozmowom możliwe było więc poznanie historii poszczególnych ośrodków, jak również bardzo ogólnych treści związanych z całym AZS. Ważną kwestią było również zapoznanie się z samymi losami działaczy, pozwalając spojrzeć na AZS również z perspektywy jednostek.

Pełny materiał audio (zapis poszczególnych rozmów) znajduje się w dyspozycji realizatorów projektu. W [repozytorium](#) zamieszczono natomiast (dla łatwiejszego odbioru, zrozumienia, jednoznaczności komunikacji) formę transkrypcji przeprowadzonych rozmów. Umożliwiło to także skoncentrowanie uwagi czytelnika głównie na wątkach dla dziejów AZS najbardziej istotnych i zrezygnowanie z treści dygresyjnych oraz marginalnych wobec celów projektu (gwooli weryfikacji zapisu z transkrypcją możliwe jest jednak skorzystanie z oryginalnych nagrań cyfrowych!). Warto podkreślić, iż istnieje możliwość włączania do tej

części [repozytorium](#) transkrypcji nagrań z kolejnymi postaciami ważnymi w dziejach AZS.

Ważnym elementem dywersyfikacji materiałów źródłowych były odbywane w bibliotekach kwerendy prasoznawcze. Ich efektem było umieszczenie w [repozytorium](#) dzieła tak ważnego jak „[Prasa AZS i o AZS](#)”. Z powodów prawnych ukończono digitalizację artykułów prasowych (lub ich fragmentów) ilustrujących początki, rozwój i funkcjonowanie AZS z okresu od ok. 1900 do 1939 roku. Z tych samych przyczyn relatywnie rzadko (w esejach w części muzealnej) pojawiają się przytaczane *in extenso* artykuły z okresu po II wojnie światowej. Jeśli chodzi o prasę akademicką, czytelnik/badacz znajdzie w [repozytorium](#) artykuły dotyczące AZS z takich tytułów prasowych jak: „Akademik, dwutygodnik młodzieży”, „Koło”, „Akademik Polski”, „Kuźnica”, „Dekada. Tygodnik akademicki”, „Włóczęga, organ Klubu Włóczęgow w Wilnie 1932-1936”, „Alma Mater Vilnensis”. Wybiórczo potraktowano liczną i mniej istotną (w kontekście tematyki grantu) prasę codzienną, np. „Kurjer Warszawski”, „Słowo Polskie”, „Tygodnik Ilustrowany”, „Polska Zbrojna”, „Dziennik Polski”, „Ziemia”, „Czas”.

Digitalizacją starano się natomiast objąć jak najliczniejszą liczbę tytułów sportowych epoki międzywojnia: „Przegląd Sportowy”, „Sport Polski”, „Sport Wodny” (z dodatkiem „Sport Zimowy” 1929-32); „Stadjon”, „Raz, Dwa, Trzy!”, „Sport w Szkole”, „Taternik”, „Lawn-Tenis Polski”, „Przegląd Strzelecki i Łuczniczy”, „Ilustrowany Tygodnik Sportowy”, „Wychowanie Fizyczne”, „Ruch”, „Sport Powszechny”, „Wioślarz Polski”, „Przegląd Zdrojowy, Sportowy i Turystycznych”, „Tygodnik Sportowy; „Wiadomości Sportowe”, „Ilustrowany Tygodnik Sportowy” oraz wiele jednodniówek. Zdigitalizowano też większość dostępnych „Zeszytów Historycznych AZS” oraz archiwalne numery „[Akademickiego Przeglądu Sportowego](#)”.

Efektom wręcz benedyktyńskiej pracy było przygotowanie użytkownikowi gotowych wycinków prasowych wysublimowanych z całości treści poszczególnych gazet, tygodników etc. Czytelnik-badacz otrzymuje zatem materię esencjonalną, niemal gotową do wykorzystania, bo dobrze opisaną i oczywiście – czytelną. Osiągnięcie tego efektu stało się możliwe wyłącznie drogą przeglądania całości treści wymienionych tytułów prasowych!

Integralną częścią repozytorium stała się także „[Bibliografia dziejów AZS i sportu akademickiego w Polsce](#)”. Potrzeba stworzenia holistycznej bibliografii AZS (pewnie nie tylko wyłącznie historii Związku) wynikała z kilku przynajmniej przyczyn. Pierwsza ma naturę ogólną i wynika z heterogeniczności środowiska historyków sportu i braku komunikacji między

nimi. To rozproszone środowisko nie stworzyło dotąd (raczej zarzuciło ideę) wspólnej, jednej podkreślającej tożsamość subdyscypliny (historia sportu) bibliografii dziejów sportu polskiego. Istniejące bibliografie AZS, które towarzyszą najnowszym syntezom dziejów Związku są efektem autorskich założeń, koncepcji pracy, merytorycznej i jakościowej oceny dostępnej literatury przedmiotu. Każda bibliografia zawsze ulega dezaktualizacji, ale każda nosi też znamię autorskiej weryfikacji opartej na adekwatności zawartych w niej prac do profilu, metod i metodologii konkretnego autora. Nie można zatem stawiać znaku równości między bibliografią o charakterze całościowym *á priori* zakładającą zebranie całej istniejącej literatury nawiązującej do dziejów i funkcjonowania Związku, a obszernymi zestawieniami literatury towarzyszącymi konkretnym publikacjom. Twórcy tej pierwszej wprzęgli do swoich poszukiwań sporą dozę wyobraźni, która zakłada przewidywanie tego, jakie problemy potencjalnie znaleźć się mogą w sferze zainteresowania badaczy. Także pod tym kątem starano się gromadzić literaturę. Zadanie nie było łatwe, bo natura AZS jest niezwykle złożona, co automatycznie przekłada się na miriady możliwych do realizacji projektów badawczych. Ta wielość wątków, aspektów i kontekstów, uwarunkowana heterogenicznością samego sportu, rozmaitych kontekstów, w jakich funkcjonował ponad stuletni przecież Związek jako stowarzyszenie związane z określonym środowiskiem, sprawia, że tylko wirtualna bibliografia dawała szansę, aby zgromadzić w niej roztropnie wybrane prace naukowe. W ostatnim stwierdzeniu znalazły się istotne cechy zestawienia umieszczonego na <http://muzeum.azs.pl/obiekt.xhtml?obiekt=bibliografia-dziejw-azs-i-sportu-akademickiego-w-polsce>. W jego opracowaniu nie wykorzystywano w ortodoksyjny sposób kryterium naukowości (kategorię tę wbrew pozorom trudno definiować, co widać poniekąd w eklektycznych określeniach typu popularno-naukowy lub naukowo-popularny). Autorzy bibliografii zdecydowali zatem (poza *á priori* zastosowanymi wykluczeniami dotyczącymi prasy codziennej, tygodników etc.), że w znajdują się w niej prace, które rzetelny badacz dziejów szeroko pojmowanych dziejów AZS przeczytać powinien. Oczywiście, jest to tylko teoretyczne założenie – autorom opracowanego zestawienia raczej zależało na tym, aby dostrzegalne w bibliografii tematyczne serie prac pokazywały potrzebę prowadzenia studiów szerokich, porównawczych, z uwzględnieniem szerokiego tła i kontekstów. Znalazły się bowiem w poniższym zestawieniu prace z zakresu dziejów polskiego szkolnictwa wyższego czy sportu w innych niż akademickie organizacje młodzieży etc. Takich nurtów, trendów i kierunków badań ważnych dla dziejów AZS, a obecnych w „[Bibliografii dziejów AZS i sportu akademickiego w Polsce](#)” jest dużo więcej. Był to najważniejszy powód, aby w porządkowaniu notek bibliograficznych (najprostszych, jeśli chodzi o formę zapisu, choć na poziomie, który

gwarantuje łatwe odszukanie publikacji), nie mnożąc podziałów wewnętrznych, oprzeć się na układzie alfabetycznym. W ten sposób uniknięto też niezwykle kłopotliwego „definiowania” jednorodnej natury prac, które w istocie mają interdyscyplinarny charakter i złożone treści (dzięki temu nie ma też w tym zestawieniu powtórzeń). **Wspomniane reguły towarzyszą tworzeniu każdej z pozostałych dostępnych w „Wirtualnym muzeum AZS” bibliografii.** Ich autorzy chętnie skorzystają z echo wszystkich korzystających z jego zasobu, którzy zwrócą nam uwagę na niedoskonałość zestawień i pomogą systematycznie uzupełniać zaniechania i naprawiać pojawiające się usterki⁹.

Uzupełnieniem tej bibliografii są niektóre z zestawień literatury umieszczone w plikach „Pomoce naukowe”, na pasku narzędzi „Bibliografia strony <http://muzeum.azs.pl> „, oraz zestawienie literatury wykorzystanej w tworzeniu pliku „Ludzie AZS” (oraz w dziale „Ośrodki AZS”).

Nieco inny charakter ma „Bibliografia prac dr Mieczysława Orłowicza” (umieszczona w [repozytorium](#)). Jest ona częścią dokumentacji pozostającej w zasobie archiwum PAN w Warszawie. Zawiera pełny wykaz różnej natury (kwestia naukowości) monografii i artykułów – w sumie 190 pozycji – wybitnego azetesiaka, inicjatora i propagatora rozwoju turystyki oraz krajoznawstwa nie tylko w strukturach AZS. Był on współzałożycielem Akademickiego Klubu Turystycznego we Lwowie (1906) i autorem ponad stu przewodników turystycznych odkrywających dla uprawiania turystyki rubieżę wschodnie II RP, zwłaszcza Bieszczady Wschodnie. Bibliografia ta może mieć charakter praktyczny z perspektywy krajoznawców, historyków turystyki (w łonie AZS szczególnie) oraz biografów Orłowicza. Znakomitym wprowadzeniem do wspomnianej bibliografii oraz znajdujących się w [repozytorium](#) „Materiałów Orłowicza” przechowywanych w archiwum PAN w Warszawie jest obszerny artykuł Hanny Szymczyk, *Materiały Mieczysława Orłowicza, Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk* 57, Warszawa 2016, s. 8-150. Patrz: http://www.archiwum.pan.pl/images/wydawnictwa/biuletyn57_wiev.pdf

Niezwykłe oryginalną część [repozytorium](#) stanowią „Zbiory rodzinne Wacława Majewskiego”. Tę część [repozytorium](#) stanowią źródła w swojej proveniencji unikatowe. Oto dzięki przychylności Pani Joanny Młynarskiej, wnuczki po jednym z czołowych sportowców i działaczy AZS Kraków, oddajemy do dyspozycji czytelników oraz badaczy dziejów

⁹ Rozmiary „Bibliografii dziejów AZS i sportu akademickiego w Polsce” uległyby trudnemu do oszacowania poszerzeniu (co wydaje się eufemizmem), jeśli mieścić w niej biografistykę sportową (patrz przypis 6, warto zwrócić uwagę, że osobną bibliografię ma plik „Ludzie AZS”!). Ta została w niej ograniczona do minimum – jako sygnał wskazujący, że ten gatunek oczekuje jeszcze swego skrupulatnego „bibliografa”.

akademickiego sportu zbiór rzadkich i cennych fotografii. **Wacław Majewski**, bo o nim mowa, był głównym inicjatorem utworzenia AZS w Uniwersytecie Jagiellońskim. W trakcie zebrania założycielskiego 15 maja 1909 roku został wybrany prezesem Związku. Działał czynnie w sekcji narciarskiej oraz w sekcji wioślarskiej. Zbiór liczy blisko 80 doskonale opisanych fotografii. Merytorycznym wprowadzeniem do tego materiału ikonograficznego jest stworzony nie tylko w oparciu o oficjalne dokumenty i istniejącą literaturę, ale powstały w oparciu o rodzinną zbiorową pamięć oryginalny biogram Doktora Wacława Majewskiego autorstwa Pań Doroty Lang-Młynarskiej oraz Joanny Młynarskiej.

Dualistyczny charakter Muzeum (naukowy, a z drugiej strony promujący/popularyzujący wiedzę o dziejach Akademickiego Związku Sportowego i może też całego polskiego sportu) sprawia, że odwiedzającym stronę życzyć należy owocnej pracy lub przyjemnej lektury, która ożywi wspomnienia, pokaże wzorce i autorytety albo po prostu zaspokoi ciekawość!